

SZEMLE

KEDVES GYULA

A SZABADSÁGHARC HADSEREGE I. A LOVASSÁG

(*Sygnatura Kiadó, „Fegyvert s vitézt éneklek”, Budapest, 1992. 64 o.*)

Bármilyen gazdag is az 1848–49-es forradalom és szabadságharc történeti irodalma, e korszak historiográfiájának még mindig több az adóssága, mint a feldolgozott témák száma. E történeti irodalom nagyobb része ugyanis inkább az irodalom, mint a történetírás műfajához tartozik, s a közelmúlt történetíróinak egy része is hajlamos volt regényíróként, s nem történészként kezelni a történeti források adatait.

Különösen sok az adóssága a szabadságharc hadtörténéseinek, amin igazából nem is csodálkozhatunk. Hiszen a politikai történet, vagy a helytörténet forrásainak tekintélyes része már 1867 után hozzáférhető volt, s a hivatásukat komolyan vevő történészek éltek is a kutathatóság lehetőségével. A katonai iratanyag legnagyobb része azonban 1849 után Bécsbe került, s zárva maradt a magyar kutatók elől egészen a Monarchia összeomlásáig. Márpedig a hadtörténetírás hoz nemcsak a saját, hanem az ellenséges oldal adatainak ismerete is szükséges, s az elsődleges források hiányában az 1849–1918 közötti időszak hadtörténéseit nagyrészt a hivatalos munkákból és emlékiratokból, illetve egymás kötetéből kompilálták újabb és újabb, de semmivel sem megbízhatóbb összefoglalóikait. A bécsi levéltárak megnyílása, majd az anyag egy részének hazakerülése óta eltelt hét évtizedben sem sokat sikerült ebből az óriási adósságból törleszteni; hiszen a hadjáratok, csaták és ütközetek többségéről még mindig nem rendelkezünk levéltári kutatásokon alapuló feldolgozásokkal. De nem állunk jobban az alakulat- és seregtest történetekkel sem.

A *Militaria Modell Magazin* különkiadásaként nemrég megindult, a magyar történelem hadseregeinek történetét tárgyaló sorozatban, második alsorozatként, a szabadságharc hadseregét bemutató kötetek első darabját tarthatja most kezében az olvasó. Ez a kötet, a Hadtörténeti Múzeum ifjú történész-muzeológusának, *Kedves Gyulának* a munkája, az egyik meghatározó fegyvernem, a

lovasság történetét dolgozza fel. A nem túl számos historiográfiai előzmény között csupán néhány munkára utalhatunk; így a Reé László kiadásában megjelent „A magyar huszár” című kötetre, Rédvay Istvánnak a külföldön átlomásozó huszárezrednek hazatérését bemutató kismonográfiájára, vagy Domokos Imre és Barcy Zoltán, illetve Somogyi Győző és Barcy Zoltán közös, a szabadságharc hadseregének egyenruháit és felszerelését bemutató kötetére. Volt tehát miről írni, s a kötetet olvasva meggyőződhetünk arról, hogy Kedves Gyula képes volt élni ezzel a lehetőséggel.

A kötet többi részeihez képest kissé dagályos előszövből megtudhatjuk, hogy ezt a kötetet további három fogja még követni. A 2. kötet a szabadságharc reguláris gyalogságát, a 3. kötet a tűzérseget és a műszaki csapatokat, végül a 4. kötet a külhoni légiókat és a szabadsapatokat fogja bemutatni. A felosztással nagyjából egyetérthetünk, noha ezáltal a fegyvernem- és csapatnemtörténet keveredni fog egymással és ezen belül a különböző önkéntes csapatok történetével. Hiszen pl. a lengyel légió gyalogsága inkább tartozott a reguláris gyalogsághoz, s ezért több joggal szerepelne ott, mint bármelyik szabadsapat gyalogságával együtt. Ám a motivációt tekintve a külföldi légiók kétségtelenül hasonló indokok alapján szerveződtek, mint a szabad- és gerillacsapatok; s mivel mind a légiók, mind a szabadsapatok jelentős részénél találkozunk mindkét fegyvernem, a lovasság és a gyalogság alakulataival, ez a tárgyalásmód és felosztás felel meg a legjobban a korszak hadtörténetének.

A hét fejezetre tagolódó kötet első fejezetében rövid összefoglalást olvashatunk a szabadságharc hadseregének összetételéről, s az egyes alakulatok és fegyvernemek felállításának történetéről. Kedves Gyula szerint a szabadságharc hadseregének – a volt cs. kir. sorgyalog- és huszárezredeken, illetve a honvédszázdlóaljakon

kívül – harmadik elemét alkották a szabadcsapatok, amelyeket 1848 nyarán, a délvidéki szerb felkelés nyomán szerveztek meg. Felállításukat az tette szükségessé, hogy az első honvédszászlóalj harcterre kerülése után csak 1848 szeptemberének végén került sor a honvéd zászlóalj szervezésének újabb hullámára. Több szabadcsapat is reguláris egységgé alakult át, „többnyire a legértékesebbek”. Kedves Gyula szerint jó részüknél hiányzott a reguláris jelleg, fegyverzetük viszont általában kielégítő volt. Véleményünk szerint a meghatározás ezúttal kissé pontatlanra sikeredett. 1848 szeptember végéig összesen négy szabadcsapat szervezését kezdték meg; a Woroniecki-vadászcsapatét, a Hunyadi-, a Zrínyi- és a Bocskai-szabadcsapatokét. Ezek mindegyike honvédszászlóaljja alakult át. Ám a Woroniecki-vadászcsapat inkább önkéntes, mint szabadcsapatnak tekinthető, a Zrínyi-szabadcsapat szintén. A májusi honvédtoborzás és az őszi sorozás közötti összekötő kapcsot viszont nem ezeknek az alakulatoknak, hanem az önkéntes mozgó nemzetőrség zászlóaljainak megszervezése jelentette. A szabadcsapatok nagyobb részét ugyanis 1848–49 fordulóján állították fel, s ezek felszerelése meglehetősen sok kívánnivalót hagyott maga után.

A második fejezet „A lovasság a szabadságharc hadseregében” címet viseli. A fejezet ismerteti a cs. kir. hadsereg lovasságának összetételét, az egyes csapatnemek feladatát. Ezután elemzi a szabadságharc lovasságának szervezőtörténetét, s megállapítja, hogy a szabadságharc lovasságából mindvégig hiányzott a nehézlovasság, ami sok esetben komoly gondot okozott az ütközetekben és csatákban. Jobb volt a helyzet a többi lovassági csapatnemenél, így a könnyűlovasságnál (szvaliszerek) és a dzsidásoknál (ulánusok). Ezek közül egy, illetve hat, az olasz illetve a lengyel légióhoz tartozó század állt a honvédsereg rendelkezésére. Kedves Gyula összegzése szerint a magyar lovasság jól megállta a helyét a hadműveletek során. „Nem egy esetben csatadöntő tényezőnek bizonyult, ellátta a csatalovasság szerepét is”. Külön kiemelendőnek tartja azt a tényt, „hogy a honvédsereg tábornokainak, törzstisztjeinek jelentős hányadát huszártisztek alkották”.

A harmadik fejezet a „régii huszárok”, a cs. kir. hadsereg magyar oldalon harcoló huszáralakulatainak 1848–49-es történetét tárgyalja. Az első fejezet az egyes huszáralakulatok hazatérésének történetét mutatja be; a második az ezredek felépítését és szervezését, a harmadik fegyverzetüket, felszerelésüket és öltözetüket írja le. Igazi csemege ez a fejezet a modellezők és fegyver- illetve viselettörténészek számára egyaránt. A sokszor aprólékos leírások követését a

gazdag fotó- és illusztrációs, anyag teszi lehetővé.

A negyedik fejezet az egyéb lovassági csapatnemekkel foglalkozik. A szerző ezek tárgyalását leszűkítette a szabadságharc oldalára átállt Kresskőnyűlovások történetének, fegyverzetének, felszerelésének és egyenruházatának bemutatására. Bár 1849 júliusában ezt az alakulatot beosztották az olasz légióba, a Szerző választása mégis megalapozott volt. Hiszen amíg a lengyel légió lovasságának története nem szakítható el a légió többi alakulatainak történetétől, a Kresskőnyűlovások már komoly harctéri szolgálattal rendelkeztek akkor, amikor beosztották őket az olasz légióba.

Az ötödik fejezet az újonc huszárezredekkel foglalkozik. A fejezet felépítése hasonló a harmadik fejezethez; itt azonban az első alfejezet értelemszerűen e huszárezredek felállításának történetét tárgyalja. Itt olvashatunk a teljes egészében újra felállított 5. és 7. huszárezredek-ről is. A Szerző megállapítása szerint az új huszárezredek felállításának lassúságát nem annyira az emberek és lovak, hanem inkább a felszerelési tárgyak hiánya magyarázza, hiszen a huszár „háromszáz egynehány darabból áll”. Az alfejezetről pontos képet kaphatunk az újonc huszárezredek egyébként meglehetősen zavaros számozásáról is. Az újonc huszárezredek érdekessége, hogy a hatból négy olyan szabadcsapat alakulatokból jött létre, amelyeknek gyalogságuk is volt.

A hatodik fejezet a harcászati eljárásokkal, a fegyverek alkalmazásával foglalkozik. A Szerző megállapítása szerint a huszárok sikeresebben tudták ellátni a nehézlovasság feladatköreit, mint a vértések vagy dragonosok a huszárságét. Ez érthető is, hiszen a huszároknak – könnyűlovas jellegükből következően – olyan, gyors mozgást igénylő feladataik is voltak, mint a felderítés, az előőrsi szolgálat, a rajtaütés és a portyázás. Az ütközetekben és csatákban „elszéledésben” (aféle csatárláncban), tömegben, vagy más fegyvernemekkel kombináltan alkalmazták őket. A Szerző minden egyes harcászati eljárást példaképpel illusztrál a szabadságharc hadtörténetéből. E példák közül is kiderül, hogy a huszárság elsősorban a főhadszíntéren aratott fényes babérokat; Erdélyben alig két és fél ezrednyi huszár állt a hét hadosztályra tagolt erdélyi hadsereg rendelkezésére, s a nagy lovassági akcióknak a terepviszonyok sem kedveztek. Emellett maga Bem sem tartozott a huszárság alkalmazásának mesterei közé; elég ha az 1849. február 9-i piski ütközetre gondolunk, amikor lovassági rohamot indított a piski köhid elfoglalására...

A fejezet példái közül talán néhányat hiányosunk; így pl. a Miklós-huszárok egy századának 1849. október 4-i táci rajtaütését, ami Roth hadosztálya utóvédjének megadását eredményezte; vagy a december 18-i mosoni és

január 3-i tétényi utóvédi ütközeteket, amikor a feldunai hadtest utóvédje gyakorlatilag fedezte a többi alakulat visszavonulását. S ha már az ezt ábrázoló lendületes Than Mór – csatakép kimaradt a kötetből, legalább egy mondatot megérdemelt volna a Császár-huszárok 1849. április 4-i baráti találkozója Tápióbicskénél Jellacic Jézus-Mária-huszáraival. Ugyanezt mondhatjuk el a szabadságharc alighanem legnagyobb lovassági támadásáról, Görgői 1849. július 2-i harkálypusztai rohamáról; az ezt ábrázoló Than Mór – festmény (félig) megtalálható a kötet 2. oldalán. Aprócska megjegyzés: a losonci rajtaütést nem Beniczky Alajos, hanem Beniczky Lajos különítménye hajtotta végre; Beniczky Alajos a 63. honvédszázalaj századosa volt.

Az utolsó fejezet a szabadságharc 18 huszárezredének és egy könnyűlovas századának vázlatos történetét nyújtja, alakulatok szerinti bontásban. Ezek a rövid összefoglalások egy-szerre mutatják be az egyes ezredek (néha osztályok, sőt századok) hadrendi beosztásának változásait, s az alakulatok jelentősebb haditetteit. Minden összefoglalás az illető alakulat 1848–49-es parancsnokainak felsorolásával ér véget. A Szerzőnek meglehetősen nehéz dolga volt, hiszen a Közlöny által közzétett kinevezések és a tényleges állapot gyakran különbözőt egymástól; nem is beszélve az időnként két-három részre tagolt ezredek egyes századainak és osztályainak kacskaringós pályafutásáról. A fejezet megállapításait talán egyetlen ponton igazítanánk ki: Az 5. (Radetzky) huszárezred

újászervezése nem Dunaföldváron (ahol a hadügyminisztérium elrendelte) hanem Vas megyében, Körmenten kezdődött meg, s 1848. december közepéig a tartalékszázad ténylegesen is itt működött. A tartalékszázad tényleges vezetője és az újászervezés irányítója pedig nem Zichy-Ferraris Manó, hanem Vidos Márton százados volt.

A kötet kiállításáról csak a dicséret hangján szólhatunk. A gazdag illusztrációs anyag lehetővé teszi, hogy képet alkothassunk magunknak a legmagyarabbnak tartott csapatnem felszereléséről, egyenruházatáról és fegyverzetéről ugyanúgy, mint e csapatnem harctéri működéséről. Hadnagy Róbert, Kozlik Viktor, Róka György és Zombor Zoltán színes életképei hadtestek, illetve hadseregek szerint mutatják be az egyes seregtestek lovasságát. Csak sajnálni lehet, hogy a nem megfelelő nyomdai színbontás miatt minden kép sajátos kék alapszínt kapott, s ebből az olvasó úgy érezheti, mintha megannyi téli életképet látna.

Összefoglalásként elmondhatjuk, Kedves Gyula fontos és időtálló munkát tett le „névjegyként” az asztalra. A kötet stílusa egy-szerre tesz eleget a szakszerűség és az olvashatóság követelményének. Jó lélekkel ajánlhatjuk tehát az olvasónak, a Szerzőt pedig csak a mielőbbi folytatásra bízhatjuk.

Hermann Róbert

FRITZ H. BEAR (SZERK.)

PULVERFASS BALKAN: BOSNIEN-HERZEGOVINA

I. Militärische Friedensmission Österreich-Ungarns im Auftrag der europäischen Grossmächte 1878/79

(Militaria Austriaca, Heft 11., Wien, 1992. 72 o.)

Az Osztrák Hadtudományi Társaság magyar szakkörökben is jól ismert kiadványsorozatának legújabb kötete rendkívül aktuális és magyar szempont szerint is fontos történelmi példa feldolgozását tartalmazza. AZ Oszmán Birodalom végső agóniájának időszakában kirobbant Balkán-válság elemzése máig ható tanulságokkal szolgál, így csak üdvözölni lehet ennek a kötet-

nek a megjelenését. A szerző, jól ismert szakíró, a kiadást vállaló társaság alapító és tiszteletbeli tagja, hosszú éveken át volt főtitkára, aki a forrásokat és a német nyelvű publikációkat nemcsak jól ismeri, hanem aki azok alapján önálló elgondolását, egyéni megközelítésű összeállítással örvendeztette meg a téma iránt érdeklődőket. Magyar olvasóként mindenesetre